

SOCIETAT

Un testimoniatge de la lleva del biberó a Castellar del Vallès

Ernest Gallart i Vivé

Actualment ens apropem al llindar biològic de supervivència del subjectes agents de la Guerra Civil Espanyola (1936-39). És un moment en el qual els historiadors dediquem intensos esforços a fi de recollir d'aquests, el major nombre de testimoniatsges i elements de cultura material, els anomenats tècnicament relats i històries de vida, que puguin servir per a ulteriors recerques. El col·lectiu d'historiadors que treballem al voltant de l'Arxiu Municipal de Castellar del Vallès (AMC) participem d'aquesta tasca des de l'àmbit local i comarcal. Progressivament s'ha anat detectant testimonis que col·laboren en aquest projecte als quals cal anar donant visibilitat a fi i efecte de construir una història representativa del conjunt de la població, que ens permeti una interpretació global de tots els processos històrics que afecten el nostre entorn. Són testimonis que reflecteixen existències quotidianes, genèriques, corrents i comunes, de persones que van viure uns esdeveniments, en molts casos els van patir, i que mai els han valorat i que, en la seva immensa majoria, és el primer cop que el transmeten amb una finalitat històrica.

Entre aquests destaca el relat d'Andreu Òsul Vilalta, un combatent del bàndol republicà integrant de la lleva del biberó nascut a la masia de can Borrell, al terme de Castellar del Vallès el 13 de novembre de 1920. Fill i net de masovers, primerament rep formació educativa bàsica a l'escola de Sant Feliu del Racó i, quan als sis anys es trasllada al nucli urbà de Castellar del Vallès, amb el mestre Pla i als Escolapis, estudis nocturns. Professionalment, de ben jove entra a treballar com a boscataire per a un rematant, i més endavant es col·loca en una ferreria al carrer Major. Un cop acabada la participació a la guerra civil i l'enquadrament militar, torna a la vida civil i és contractat a l'empresa de tints Casanovas, de Sabadell. Sense militar en cap sindicat, partit polític, participar en organitzacions cíviques, ni practicar cap mena de religió, manifesta una gran sensibilitat pels temes socials.

El text que publiquem procedeix de la transcripció parcial de l'enregistrament del testimoniatge oral sobre les seves experiències vitals durant el conflicte civil, realitzat els dies 28, 29 i 30 d'octubre i de les esmenes i correccions efectuades l'11 de novembre de 2003 sobre l'esborrany de la transcripció. El qüestionari de treball es va preparar a partir de la lectura de la bibliografia i l'hemerografia específica, amb una distribució parcialment estructurada i seguint un esquema biogràfic. El relat va ser transcrit íntegrament per l'autor de l'entrevista pràcticament després de ser realitzada. Posteriorment aquesta versió va ser rellegida a partir d'una nova audició de la cinta enregistrada i es va treballar el relat de vida amb l'informador per tal que aquest hi pogués fer les esmenes que considerés adients tot justificant-les. El text final és el resultat de la transcripció més les esmenes finals de l'informador. El relat de vida s'ha transcrit tot mantenint la màxima fidelitat a la narració dels esdeveniments. La bona capacitat de transferència d'informació del testimoni ha fet innecessària una incidència massa agressiva sobre el text, la qual cosa podria suposar desvirtuar l'experiència narrada tot deformant-la: únicament s'han afegit alguns verbs que el testimoni havia elidit, s'han corregit comptats castellanismes i s'han afegit alguns signes de puntuació. Quant a les notes, hem procurat aportar informació que estigués vinculada directament a allò que explica el text. S'han notat, dins del relat, la totalitat de topònims, a fi de facilitar-ne la loca-

lització, i els esdeveniments, les institucions i les organitzacions per facilitar la comprensió del relat de vida.

Finalment, s'ha contrastat el testimoniatge amb la bibliografia especialitzada i amb el testimoniatge d'altres informadors, tant procedents del medi local com originaris d'altres àmbits geogràfics, que van seguir els mateixos trànsits vitals, o que són posseïdors d'informació susceptible de completar el relat de vida, en diferents formats resultants de treballs d'història oral o en textos de caràcter memorialístic o historiogràfic. També amb l'escassa documentació pública conservada.

ESCOLA DEL SOL

C. Migdia, 35-45 - C. Sant Pau, 20
Tels. 93 727 82 46 - 93 725 74 61
08201 Sabadell

Tot i les crítiques que generen els informadors d'edat avançada, condicionades per aspectes de tipus fisiològic i de distanciament dels esdeveniments que refeixen, la validesa d'aquests testimoniatges és indubtable. Actualment, la qualitat vital de la gent gran ha experimentat uns canvis impensables fa unes dècades enrere, i una bona mostra n'és la longevitat, que els permet arribar amb bones condicions físiques als darrers estadis vitals. Si bé és cert que la memòria individual oblidia i distorsiona esdeveniments, els omet conscientment o inconscient, també ho és que conserva i reconeix amb més fiabilitat els de la infantesa, l'adolescència i els de la maduresa, mentre que fets recents es perden amb més facilitat. La psicologia posa de manifest que la supressió o l'eliminació d'un record passa immediatament després d'haver-se produït un fet o una experiència, i es recupera amb més precisió quan s'arriba a l'última etapa de la vida. També l'edat té un element a favor, que és la serenitat i la maduresa personal que permet aproximar-se als fets del passat amb sinceritat.

Al llarg de les sessions d'enregistrament i durant el procés de transcripció i d'estudi del relat, l'Andreu Òsul ha demostrat sempre prou capacitat per reflexionar sobre la seva pròpia experiència vital i sobre els esdeveniments que va viure durant la joventut, alhora que una notable habilitat per entendre la dimensió social dels records personals i situar-los en un context històric i social.

La participació d'Andreu Òsul en aquest projecte d'història oral sobre la guerra civil reflecteix l'interès per transmetre els records i les experiències vitals personals tot posant-les a disposició dels investigadors, dels estudiants i dels ciutadans en general. I és una actitud majoritària entre els subjectes agents d'aquest període. No cal dir que ha estat sempre una prioritat bàsica de l'AMC no perdre aquest capital humà indispensable per bastir una historiografia genèrica i local alhora.

Quant a la veracitat del testimoniatge, hem pogut constatar que el discurs manté coherència amb els elements d'anàlisi prèviament consultats (fonts bibliogràfiques, fonts hemerogràfiques, fonts documentals...). Així mateix, el fet d'haver realitzat una sèrie d'entrevistes amb subjectes similars, també ens permet valorar la veracitat per contrast.

Constatem l'aparició d'algunes errades, informacions sesgades, manca de concreció i alteracions cronològiques a l'hora de situar esdeveniments, indrets i identitats personals, perfectament explicables i assumibles per l'edat de l'informador i que són de fàcil correcció.

La testificació d'Andreu Òsul s'ha efectuat sense apriorismes. El testimoni en tot moment ha indicat el desconeixement davant d'un fet desconegut que impossibilitava una resposta concreta sobre allò que es demanava, amb una voluntat manifesta de rigor i sense pretensions de fer ficció. Tampoc no hem detectat cap mena de vedetisme ni d'egocentrisme que porten a deformar els testimonis emesos.

Tipològicament, el text és un relat de vida obtingut amb tècniques d'història oral, amb un caràcter biogràfic, i que abasta un període cronològic concret. Temàticament, a través d'un fil conductor d'esdeveniments personals, apareixen reflectits episodis que inclouen des de la mobilització, passant per l'enquadrament, els combats, la ferida en combat, la vida a la rereguarda, la retirada, la captura com a presoner de guerra a més d'altres aspectes col·laterals. Cronològicament, la història transcrita abasta des de principis de 1938 a l'any 1939.

Les generalitzacions són poc habituals en un relat que es troba desproveït d'una visió maniquea dels esdeveniments i és desmitificador en molts aspectes i, en concret, pel que fa a l'actitud de compromís personal en el conflicte civil. És un text precís, seqüenciat i estructurat lògicament, amb un cabdal de records fluid, amb una forta presència d'aspectes antropològics i psicològics i, puntualment, amb passatges amb voluntat interpretativa. El relat es troba poc contaminat pel que fa a la narració dels esdeveniments ja que el testimoni ha romàs en silenci,

una mena d'exili interior, sense fer pràcticament confidència de la seva trajectòria a ningú, cosa que no l'ha fet integrar detalls aliens a la seva experiència personal.

Cal contextualitzar el relat en el període que Andreu Òsul és cridat a files, quan l'exèrcit republicà es troba en una profunda reorganització deguda al resultat advers de la guerra que pateix la República i a la necessitat d'incorporar nous efectius. L'ofensiva nacionalista de març de 1938 suposarà l'entrada a Catalunya per Lleida i l'arribada al Mediterrani per Vinaròs el 15 d'abril que dividirà en dos el territori de la República. És en aquest moment quan Andreu Òsul és destacat, l'abril - maig de 1938, a la 122 A Brigada Mixta formada el 19 d'abril de 1938 amb excedents de la 122 Brigada Mixta de la 27ª Divisió que adoptà la numeració de la dues vegades dissolta 95a Brigada Mixta, passant a formar part de la 60a Divisió del XVIII de Cos d'Exèrcit en el sector de Vallfogona de Balaguer, juntament amb les brigades mixtes números 84 i 224, comandades pel major de milícies Manuel Ferrándiz Martín i sota la direcció política de Francisco Spottorno del Val, del PSUC. Tenia com a òrgan d'expressió la revista *Unidad*.

El 22 de maig de 1938 l'exèrcit de l'Est va atacar les zones de Tremp, els voltants de Sort, el cap de pont de Serós i Balaguer. L'objectiu era doble: eliminar els caps de pont nacionalistes a la Noguera Pallaresa i al Segre i alleugerir la pressió sobre el front del Maestrat. Balaguer va esdevenir l'escenari principal dels combats, on els Nationals havien establert un cap de pont a l'altra banda riu Segre i els republicans s'havien infiltrat de nit. Inicialment l'acció republicana va tenir èxit i les tropes franquistes van haver de replegar-se a l'altra riba del riu en algunes zones, i algunes cotes van canviar de mà diferents vegades. Durant dos dies els combats van ser extremadament violents, amb ús abundant d'artilleria, assalts d'infanteria i blindats i moltes baixes. El dia 24, l'alt comandament republicà ordenava suspendre l'atac a la zona de Tremp en direcció a la Pobla de Segur a fi i

efecte que les forces poguessin reorganitzar-se i refer-se. Quan es va reprendre els combats, l'artilleria republicana devastà la zona abans que la infanteria iniciés l'atac. Tot el dia 26, la nit següent i part del dia 27 continuaren els combats en onades, amb freqüents topades directes que es debilitaren les dues jornades següents. Finalment l'Estat Major republicà va decidir aturar les accions ja que no es podia seguir desgastant unes tropes en reorganització i sense consistència. Tot i que la valoració estratègica no era positiva, els republicans havien guanyat alguns quilòmetres i havien comprovat que la eficàcia de les seves unitats era insuficient. El 31 de juliol de 1938, la 95a B.M. participava a la batalla de l'Ebre i creuava el riu i se situava en el sector que anava des de Faió a Villalba dels Arcs. Durant vuit dies va mantenir la línia en el sector Villalba, Corbera i el vèrtex Gaeta, sent rellevada per forces de la 42 divisió el setembre. La intensitat dels combats en què participà i el desgast van suposar que no tornés a intervenir en aquesta batalla sent destacada en el sector del baix Ebre. A finals de 1938 es traslladada a la zona de Preixens - Agramunt, on no podrà resistir l'ofensiva de l'exèrcit Nacionalista i evacuarà la ciutat el 13 de gener de 1939, fins a Cervera, ciutat que perdrà el dia 15. El dia 17 es replega a Torà i a Calaf, nuclis que no podrà defensar. Una situació similar esdevindrà davant de Manresa, Vic i Olot, el 7 de febrer. Des d'aquest moment iniciaria la retirada definitiva cap a França.

LA MEVA GUERRA CIVIL

Andreu Òsul i Vilalta

A mi, em van agafar o em van demanar, a la quinta del quaranta u quan la van cridar per anar a la guerra, quan jo encara no tenia disset anys. Això dels anys ja ho saps, hi ha qui els fa a primers i hi ha qui els fa a últims. Jo els faig el tretze de novembre. Bé, t'enviaven un comunicat, un paper, que et presentessis tal dia i tal hora a can Tolrà, allà on ara hi ha l'ajuntament de Castellar. On hi ha ara la policia, vivia el

masover que tenia en Tolrà. Bé, allà et presentaves i allà ja havien moblat tot l'equip: et donaven la manta, el plat, la cullera, el vas i la cantimplora, tot d'alumini. Bé, ja podies marxar i et deien que ja t'avisarien. Marxaves i després et tornaven a avisar i t'havies de presentar a Barcelona, als *cuartels* de Carlos Marx. Allà *agrupaven* els reclutes, la canalla com jo, que estava ben atapeït. Bé, allà vam passar uns dies, reagrupaven, feien companyies. A mi em van destinar a la 60a divisió, 95a brigada. Més endavant, per companyies, ens agafaven, ens treien d'allà i ens van portar cap a Lleida. Durant els trasllats no vaig anar mai en tren de passatgers, sempre en tren de càrrega. Cap a Lleida, a un poble que en diuen l'Ametlla de Lleida, però sempre a la nit, de dies no es feia mai cap canvi, ni caminaves mai ni et traslladaven mai, sempre a la nit. La companyia que era jo ens vam instal·lar en uns camps que eren plens de pellers, que havien segat. Bé, allà vam fer l'alto. I allà ens vam quedar. I a la nit a lo millor ens cridaven i ens fotien a caminar tres o quatre hores. I quan tornaves, quan es feia de dia, al matí, ens posàvem a dormir, que trèiem la palla dels pellers per dormir, abrigats amb la manta, que no feia fred perquè era el mes de maig. Miràvem i dèiem: "Coï, si tornem a ser al mateix *puesto!*" Aquests moviments es feien senzillament perquè l'enemic no conegués els moviments de soldats que es feien, de tropes que llavors amb els "rojos" no es podien dir tropes perquè, desgraciadament, no n'hi va haver. Ens anaven preparant, feien distribucions i la instrucció, que ens ensenyaven a tirar. Bé, allà vam estar. No sé els dies que hi vam estar, anar voltant, anar fent aquest joc. I cap de quatre o cinc dies va venir l'atac al front. Bé, el primer atac va començar a les deu del matí, el dia 22 de maig, aquest dia sí que el recordo. Bé, allà passa, que encara deu passar, la carretera general que va a Balaguer, amb un arbrat de pollancre per cada cantó. El cantó dret hi ha un canal. Bé, allò estava batut completament perquè els Nacionals eren a dalt, tenien la carena i allò estava batut. Allò va ser criminal! Per primer cop, per entrar, imagina't que encara no tenia disset anys fote't en allà, allò va ser *algo* espantós. Vam travessar la carretera cap a l'altre cantó i ens vam ficar dins del canal, que passava aigua fins aquí, que no era aigua era una altra cosa, que venia tenyida de més amunt. Vam atacar pel recte de l'ermita de Sant Corneli. Els Nacionals estaven molt ben posats, havien fortificat, havien pres les millors posicions i estaven ben preparats, ja ens esperaven Érem morts en vida! Jo, per cert, en allà hi vaig veure darrera una roca un noi, que era més gran que jo, que va quedar entre dos focs, que el van tocar i per cert que el van tocar del ventre i allà va morir perquè va quedar entre mig de tres focs. Era més gran que jo, tenia dos anys més que jo. Allà jo hi vaig estar tres dies. I va venir una explosió amb metralla o no sé què va ser, i em van ferir aquí sota el genoll, a la cama. Bé, allà d'aquí Castellar del Vallès n'hi havia alguns. Hi havia un molt amic meu que aquest hi havia anat voluntari que allà hi va deixar la pell també. El van fer primer tirador i això el va capgirar perquè el van fote a primera línia i allà va deixar la pell. Aquest, com que ja tenia experiència, va veure la gravetat de la ferida. Llavors el problema era que jo perdia molta sang de la cama. Un altre va patir

unes rascades, però jo no, a mi em van tocar bé. I perdia molta sang. Em va agafar aquest noi amic meu, em va agafar i em va dir: "Jo t'ajudaré" Perquè el problema era tornar endarrera, tornar a travessar la carretera general, el problema era aquest, que allò estava batut completament. Em va ajudar i em va acompanyar fins on hi havia els *camilleros*, que em van posar en una *camilla* i em van traslladar fins el primer *puesto de socorro* que hi havia de la brigada en un poble petit que en deien Forada. Bé, em van fer la meua primera cura, vaig sortir i em van portar de nit, però això sempre, de dia no havia viatjat mai, em van portar a Manresa, a l'hospital de Manresa. Allà em van curar, no sé què em van fer, perquè jo no hi era, defallit, espantat... I llavors de Manresa vaig venir a parar aquí, a Sabadell, a la via Massagué, que hi havia les *hermanitas*, la Casa de la Caritat. Bé, allà em van portar a la nit. Allà hi havia un barber de serveis auxiliars que era de Castellar. Al matí, com que donava el repàs a veure com anava, doncs va obrir la porta una mica i tanca. I al cap d'un moment es torna a obrir. Jo estava cadàver. I jo tenia la d'allò...com jo que de nano havia fet de ferrer, m'havia quedat el sobrenom del ferreret, coses d'aquell temps. I em coneixien pel ferreret. I em diu, a mi em coneixia perquè precisament s'hi anava a afaitar el meu pare i a arreglar-se. Diu: "No ets el ferreret, tu?" Dic: "Sí" "Ja ho saben a casa teua que ets aquí?" Dic: "No, no perquè m'han portat aquesta nit i no he vist a ningú" "No pateixis que ja els ho diré, tranquil. Et trobes bé?" Dic: "Ja ho veu, ja ho veu com em trobo" Bé, vaig passar una temporada així, em van anar curant, amb un bastó i jo com podia. Em deixaven sortir, sortia allà a l'acera i baixava el xofer i m'ajudava a pujar en un cotxe gros que es deia el Lància que van comprar a "La Vallesana" i venia cap aquí a Castellar. I al vespre cap allà altra vegada, tot el que vaig poder.

Quan ja anava la cosa fluixa de gent, allà ens van fotre fora: un anava embenat, l'altre anava coix, l'altra anava amb un braç penjat, bé, en fi. Sortint d'allà no recordo les setmanes o el temps que hi vaig estar a Sabadell. D'allà cap a Montserrat. Montserrat era hospital de convalescència perquè Montserrat el van deixar intacte, no el van deixar tocar, el van respectar. A Montserrat no van tocar res a ningú. Bé, vaig estar a Montserrat. I quan ja no tenien gent, ens van agafar i llavors hi havia les castanyes més fortes cap a l'Ebro. "Òstia, l'Ebro!" També a la nit, que ens portava un tinent, un dia arribem allà vint-i-cinc o trenta; un amb el cap embolicat, l'altra amb el braç penjant, jo coixejant. Hi havia un comandant i quan ens va veure diu: "*¡Fuera, no quiero inútiles, yo quiero hombres, fuera, no quiero, no quiero a nadie de esta gente, ya te los puedes llevar a todos, fuera!*" Que vaig pensar, bravo que ens fas un gran favor perquè qui no ha vist allò de l'Ebro en aquelles èpoques! Perquè estava allò! Els Nacionals ho van fortificar a manta. Hi havia nius de metralladores per cada cantó de l'Ebro, que era espantós! Eres mort en vida en allà, Que en van matar de gent en allà!

Bé, llavors em van tornar cap a Barcelona. Barcelona altra vegada. Van tornar a reorganitzar altra vegada la cosa i després em van donar dos o tres dies de permís, me'n recordo, i després em van destinar al sector de Preixens - Agramunt. Bé, me'n recordo que vaig venir en aquí i vaig anar a veure a l'amo que tenia a la ferreria i em va dir: "Mira Andreu, t'arreglaré aquella senalleta que anem de reparació i t'hi posaré... perquè vas dalt de la muntanya i allà hi ha bèsties cavalls, burros, en fi de tot..., i era veritat, t'arreglaré aquella senalla petita que tenim, jo ja la sabia, i t'hi posaré totes les eines i dos paquets de claus de ferrar." Dic: "No, amb un n'hi ha prou, dic, que vostè no en té també, que no hi havia aquestes coses" Bé, sí, m'ho vaig emportar, i amb el que em va preparar m'ho vaig emportar. I vaig estar aquests dies i em van embarcar i altra vegada cap allà a dalt. Vaig arribar allà a dalt, sí. Allà hi havia quietud, només hi havia una carena que l'artilleria la tenia dominada, que no podies passar i que havies de vigilar molt de dia. Allà vaig fer d'ajudant del *maestro herrador*, ferràvem les bèsties i excursàvem els cascots, de mules i burros principalment. Un cop o dos a la setmana havia d'anar a buscar a un comissari polític amb una euga, al poble on hi havia l'*alto mando*. Jo no podia entrar, l'havia d'esperar dins del bosc i ell sortia de la casa on hi havia el *mando*. Em deia: "*¡Hola camarada!*" Ell anava fins a les línies i quan acabava jo l'acompanyava fins al poble. Els nacionals aquí a les nits muntaven patrulles i s'infiltraven a la zona republicana. Si podien t'agafaven i et passaven el ganivet pel coll. Eren nits de molta por. De dies encara anaves marxant, però les nits eren fotudes. Quan feies la guàrdia, si feies d'*escucha*,

estaves al *puesto* més avançat i tocaves les filferrades. Si hi havia alguna cosa, s'havia d'avisar als sentinelles que eren al costat, dos o tres, no gaires. Amb el fusell, que era txec, no podies tirar perquè a més que s'escalfava molt, era ple de boira i fosc, quan senties fresa t'havies de refiar de les bombes de mà. Hi havia posades lluaunes a les filferrades perquè fessin soroll si hi passaven, però de vegades t'enganyaven perquè feien soroll per culpa del vent.

Aquí hi vaig fer un temps fins que va venir la retirada. Que jo ja anava perdut, cada qual gamba per si. Jo i molts, i d'altres, bé, els que vam poder, anàvem camp a través amb la idea de poder venir cap aquí. No anàvem per la carretera perquè no sabies qui eren els uns i els altres i teniem por que ens atressin. Compta bé, d'aquesta zona de Lleida vam anar reculant fins a Calaf. Allí recordo que hi havia unitats de moros de l'exèrcit Nacional, que els tenien retinguts per atacar, i que durant el combat en vaig fer caure més d'un. Allà van matar un company meu, un gironí, el sergent Costa. Caminant, vaig arribar fins al cantó de Roda de Ter. Allà em van fer presoner a mi i a altres, que ens van agafar per desgràcia els moros que ens van escalfar, però ben escalfats, eh! fins que va venir un tinent italià, que li tenien pànic, i els va fotre fora a cops de virgo de bou. I llavors vaig anar altra vegada cap a Lleida al castell vell. Vaig anar al vell, que estava ple, perquè a la nit, com que només et donaven aigüeta tenyida, però al matí tothom purgava. I es dormia sobre rajola només amb una trista manta eh! Vull dir que allà només quedava un passadís petit i que havies d'anar ensopegant per no aixafar ningú. I amb la mà al cul perquè... escolta no hi havia temps. I no hi havia res, només hi havia uns taülons en allà, bé en fi. Vaig ser en allà fins que em van avalar. Allà havies de menester les signatures d'unes persones perquè t'avalessin per sortir. No me'n recordo qui em va avalar, d'aquí a Castellar del Vallès deu ser. Vaig sortir, me'n recordo que era al migdia, em van donar la llibertat i el primer tren que hi va haver el vaig agafar fins aquí a Sabadell. Em fa l'efecte que era un tren de càrrega.

